

УДК 050:63:001(477)

АНИКІНА

Ольга Петрівна,

канд. іст. наук,

пров. наук. співроб.

Інституту історії аграрної науки,
освіти та техніки ННСГБ НААН

(м. Київ)

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ЖУРНАЛИ В СИСТЕМІ ФАХОВИХ ІНФОРМАЦІЙНО-НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Здійснено короткий огляд процесу забезпечення сільськогосподарської галузі фаховою періодикою. Видання виникали ще у XVIII ст. Поступово масив поповнювався та змінювався відповідно до розвитку науки та сільського господарства, формуючись у певну систему. Також на їхнє становлення впливали різні суспільно-політичні чинники. Показано, що такого типу видання є невід'ємною складовою інформаційно-комунікативного забезпечення сільського господарства. Вони відзначаються оперативністю, доступністю, є життєво необхідними для фахівців та науковців. З'ясовано основні риси та рівень повноти інформаційного забезпечення періодикою галузі у різні історичні періоди.

Ключові слова: *періодичні видання, сільськогосподарські, наука, інформаційно-наукове супроводження.*

Подан краткий обзор процесса обеспечения сельскохозяйственной отрасли профессиональной периодикой. Издание возникали еще в XVIII в. Постепенно массив пополнялся и изменялся в соответствии с развитием науки и сельского хозяйства, формируясь в определенную систему. Также на их становление влияли различные общественно-политические факторы. Показано, что такого типа издания является неотъемлемой составляющей информационно-коммуникативного обеспечения сельского хозяйства. Они отличаются оперативностью, доступностью, являются жизненно необходимыми для специалистов и ученых. Выявлены основные черты и уровень полноты информационного обеспечения периодикой отрасли в разные исторические периоды.

Ключевые слова: *периодические издания, сельскохозяйственные, наука, информационно-научное сопровождение.*

The brief overview of the agricultural sector providing process by professional periodicals is done. The publications have occurred in the eighteenth century. Gradually an array was filled up and changed in accordance with development of

science and agriculture, forming in the certain system. Also different social and political factors influenced on their becoming. It is shown that such type of edition is the integral part of the information and communication providing of agriculture. They are characterized by efficiency, simplicity, are vitally necessary for professionals and scientists. Main features and level of completeness of the informative providing of industry by periodicals are found out in different historical periods.

Keywords: *periodicals, agriculture, science, information and scientific support.*

Сільськогосподарські журнали – періодичні видання, в яких висвітлюються різноманітні питання сільськогосподарської науки й виробництва. Цей масив видань має глибоке коріння початків виникнення, складний шлях становлення системи, яка є невід’ємною складовою фахових інформаційно-наукових комунікацій. Віхи їхнього формування залежали від етапів розвитку галузі та її науково-інформаційного супроводження. Упродовж періодів масив змінювався як кількісно, так і якісно, але під час налагодження структуризації аграрної галузі та упорядкування спеціалізації науки формувалася та удосконалювалася все більш чітка логіка систематизації журналів.

У різні роки вихід періодичних видань залежав не лише від поступу галузі та науки, що на нашу думку було все ж таки основним, також позначався вплив багатьох суспільно-політичних чинників. Так, в окремі періоди спостерігалось особливе посилення ідеологічного втручання у, здавалося б, вузькоспеціалізовані наукові напрями, де існувала своя логіка розвитку, запровадження особливого цензурного контролю (стосовно царської доби й часів існування СРСР). Некомпетентне втручання в суто наукові процеси призводило до нехтування, а то й знищення цілих прогресивних та перспективних напрямів, які часто мали навіть світове значення. В окремі часи на спеціалізованого типу видання робився акцент, в першу чергу, як на засоби пропаганди не тільки фахових і наукових здобутків, а й як на чинники ідеологічної боротьби.

Україна тривалий час була складовою Російської імперії та СРСР. Існуючі системи функціонування галузі, науки та їхнього інформаційного супроводження в державі у минулі роки стосувалися й українських теренів.

Характеризуючи організацію забезпечення періодикою галузі слід розпочати з досвіду дореволюційних часів. Система фахової періодики налічувала досить велику кількість видань, особливо наприкінці XIX ст. Періодичні аграрні часописи виходили в більшості під егідою фахових товариств, їхніх засновників. А також фундаторами виступали земства, казенні організації та приватні особи. Казенні видання та видання товариств виходили тривалий час. Приватні короткотермінові зазвичай 2–3 роки, інколи вони досягали 10-літнього існування, як наприклад «Сельский хозяин: журн. практ. сел. хоз-ва и домоводства» виходив з 1886 р. і до 1917 р. Загальну картину існування дореволюційних сільськогосподарських періодичних видань досить вдало охарактеризував М. Лісовський у статті «Сельскохозяйственные периодические издания» [1]. Таблиця складена в основному за матеріалами зазначеної статті та з деякими доповненнями (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні найстаріші сільськогосподарські періодичні видання
Російської імперії**

№ п/п	Назва періодичного видання	Рік	№ п/п	Назва періодичного видання	Рік
Місце видання – Санкт-Петербург			Місце видання – Москва		
1	Труды Императорского Вольно-Экономического общества	1765-1915	8	Издания О-ва садоводства	з 1838
2	Земледельческая газета	1834-1905 1913-1917	Місце видання – Київ		
3	Журнал коннозаводства	1842-1874	9	Тр. Киевского о-ва сел. хоз-ва	1882-1884
4	Сельское хозяйство и лесоводство	1865-1917	10	Земледелие: орган Киевского ... [продовж. Тр. Киевского о-ва сел. хоз-ва]	1884-1907
5	Лесной журнал	1871-1916	Місце видання – Одеса		
6	Сельский хозяин	1886-1917	11	Листки [вид. О-вом сел. хоз-ва Юж. России]	1832-1840
Місце видання – Тифліс			12	Записки О-ва сел. хоз-ва Юж. России [продовж. Листков...]	1841-1917
7	Период. изд. Кавказ. о-ва сел. хоз-ва	1844	Місце видання – Харків		
			13	Южно-Русская с.-х. газета	1895-1922

Першим сільськогосподарським журналом Російської імперії, який відзначався найбільшим терміном існування (150 років) було Санкт-Петербурзьке видання, засноване з ініціативи Катерини II – «Труды Императорского Вольного экономического общества к поощрению в России земледелия и домостроительства» (1765–1915). З початку його виходу друком редакцією ставилося за мету сприяння поширенню в сільському господарстві технічних культур, удосконаленню знарядь сільського господарства, супроводження розвитку тваринництва (особливо вівчарства), бурякоцукрової, винокурної, полотняної промисловості [2]. Цей журнал став чи не найбільш довговічним та стабільним серед періодики дореволюційної Росії. Завдяки залученню до його видання найкращих спеціалістів, журнал став найавторитетнішим на теренах Російської імперії, зокрема в її малоросійських губерніях [3, с. 53]. Водночас слід відмітити й перший український галузевий часопис – це «Листки...», згодом «Записки Императорского Общества Сельского Хозяйства Южной России», які щомісяця виходили в Одесі протягом 1832–1915 рр. під егідою Товариства сільського господарства Південної Росії.

Статистичні показники кількості періодики видаються різними, якщо використовувати для їхнього підрахунку доступні бібліографічні збірники, укладені в різні роки. Також слід відмітити, що вони є приблизними, адже численна низка видань за тематикою може бути з багатьох суміжних галузей, які також висвітлювали сільськогосподарський напрям. Так, за М. Лісовським, упродовж майже 200-літнього існування сільськогосподарських періодичних видань нараховувалося за станом на 1895 р. 132 видання, які становили 5,58% від загальної кількості видань (2365) та 11,5% від наукових та спеціальних видань (1148). За книгою «Библиография периодических изданий России» серед понад 200 сільськогосподарських журналів і газет Російської імперії, що виходили до 1904 р., було понад 100 заснованих земствами і товариствами, казенних – близько 20, приватних – більше 80. В 1901–1916 рр. вже зареєстровано 353 періодичні сільськогосподарські видання [4]. Окремі дореволюційні журнали набували високого авторитету й визнання, навіть

передплачувалися за кордоном (яскравий приклад – журнал Полтавщини «Хуторянин» (1896–1917), який читали та передплачували, крім Росії й України, в Білорусії, Молдові, Литві, Латвії, Естонії, Грузії, Вірменії, Узбекистані, Туркменії, Казахстані, Польщі, Румунії, Китаї [5, с. 50]). Окремі часописи були осередками прогресивної фахової та наукової думки, а також одним із головних засобів розповсюдження кращої сільськогосподарської інформації та основним засобом галузевих та дослідницьких комунікацій.

З утвердженням радянської влади система змінюється кардинально, так як змінюється суспільний лад в країні. У 20–30-х рр. ХХ ст. періодика формується залежно від подій суперечливого часу, що проявилось, з одного боку, переворотом усіх засад життя суспільства, а з іншого – певними успіхами, що здійснювалися як завдяки ентузіазму простих виконавців, так і тому, що ще можливо було залучити досвід класичної старої школи вчених, сформованих за царської доби. З одного боку – проходить становлення нової системи організації та піднесення науково-дослідної роботи, а з іншого – існують трагічні сторінки для української науки, в т.ч. й галузевої.

Для піднесення науки та її науково-інформаційного супроводження протягом 20–30-х рр. ХХ ст. були й позитивні процеси. Відбувався інтенсивний розвиток сільськогосподарської дослідної справи, як організації, так і галузі знань. Активно формувалася та удосконалювалася розгалужена мережа науково-дослідних установ: полів, опорних пунктів, дослідних станцій, лабораторій, науково-дослідних інститутів, навчальних закладів, а також головних інституцій – Сільсько-Господарського Наукового Комітету України при Наркомземі УСРР (1918–1927), Науково-консультаційної ради НКЗС УСРР (1927–1930), Цукротресту і зрештою – галузевої академії наук (Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук) (1931–1935).

Серед негативних моментів слід зазначити, що в період сталінізму причини помилок через політичні перегини та прорахунки нерідко перекладалися на плечі науки та вважалися виною вчених, інколи пошуки ворогів набирали вигляду боротьби з буржуазними напрямками як шкідництвом

у науці, переслідування будь-якого плюралізму, свободи, намагання повернути науку та діяльність науковців на шлях служіння комуністичним ідеям побудови «світлого майбутнього». Тому тимчасовий вільний розвиток численного розмаїття періодичних видань за часів непу, змінився жорстким контролем та чіткою орієнтацією їхньої тематики на пропаганду переваг колективізації, форсованої індустріалізації промисловості на основі проведення колективного сільського господарства, плановості народного господарства з численними політичними лозунгами та закликами. Тобто в зазначений період особливо посилювалася роль періодики, як агітатора і пропагандиста лінії партії та уряду. В першу чергу це стосувалося тих видань, які адресовані для населення – популярних та науково-популярних.

У Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці НААН ведеться укладання бібліографічних покажчиків сільськогосподарської періодики, які виходили починаючи з 1918 р. й донині («Періодичні видання з агрономії в Україні. 1918–1940» (2002), «Сільськогосподарські періодичні видання в Україні. 1918–1940» (2012), «Сільськогосподарські періодичні видання в Україні. 1941 – початок ХХІ ст.» (підготовлено до друку)). Перша й друга книги 2002 і 2012 років видання [6; 7] відображають відомості про українську аграрну періодику, але друга – є значно доповненою. За матеріалами довідника 2012 р. упродовж 20–30 рр. ХХ ст. загальна кількість періодичних видань з сільського господарства становила 605 назв. Система періодики в цей період проходила інтенсивне становлення та реформування. До неї приділялася пильна увага органів влади, посилювалася цензура. Стихійне та спорадичне виникнення періодики у 20-х рр. ХХ ст. змінилося чіткішим упорядкуванням та іноді й закриттям багатьох невігідних регіональних журналів з ідеологічних причин, де серед складу редколегії або авторського колективу виявлялися «буржуазні ухили».

Тогочасна мережа складалася з видань як центральних головних загального спрямування, так і спеціалізованих та присвячених веденню сільського господарства в певних регіонах. Видавцями виступали різноманітні

установи, заклади та організації – Наркомзем УСРР (згодом Міністерство сільського господарства УРСР), СГНКУ, Науково-консультаційна рада, ВУАСГН, науково-дослідні кафедри та лабораторії, ботанічні сади, заповідники, науково-дослідні інститути, дослідні станції, навчальні інститути і технікуми, Українська метеорологічна служба, губернські земельні відділи, товариства, Цукротрест та інші трести, кооперативні професійні спілки та організації, комітети, союзи, з'їзди й наради та ін. Необхідно особливо відзначити дуже широке розмаїття галузевої періодики у 20–30-х рр. ХХ ст. Серед цього загалу видань найвагомішими, на нашу думку, були «Вісник сільськогосподарської науки» (виходить з 1922 р. й донині у вигляді «Вісника аграрної науки»), «Сельскохозяйственное опытное дело», «Соціалістичне тваринництво» (існує донині з 1926 р.), «Матеріали дослідження ґрунтів України», «Сільськогосподарська освіта», численна низка видань науково-дослідних інститутів, станцій та ін.

При багатьох негараздах, які існували у минулому, в СРСР галузь та аграрна наука поступово налагоджувалися і, на нашу думку, основні сільськогосподарські напрями мали систематичне супроводження фаховими, науковими і науково-популярними періодичними виданнями. Періодика виступала однією з дієвих ланок системи інформаційно-комунікативного забезпечення. Існуюча впорядкована мережа різних установ і організацій гарантовано здійснювала видання, збір, систематизування та розповсюдження сільськогосподарської інформації. Позитивним було безперервне функціонування обов'язкового примірника, діяльність інформаційних центрів з обліку книг і журнальних статей. ЦНСГБ ВАСГНІЛ випускала систематичний поточний покажчик «Сельскохозяйственная литература СССР» (1948–1991), Книжкова палата СРСР складала «Летопись книг», «Летопись газетных статей», «Летопись журнальных статей», Книжкові палати республік видавали свої «Літописи...». Установи які створювали інформацію й установи, що збирали, систематизували і розповсюджували її діяли у тісній співпраці, тобто на той час гідно виконували функції налагодження науково-галузових комунікацій.

У 1973 р. в СРСР виходило 530 сільськогосподарських журналів загальним річним накладом 59 507 тис. примірників. Якщо ж звернутися до посібника «Періодичні видання УРСР. Журнали. 1961–1975», то в УРСР упродовж зазначеного періоду було часописів сільськогосподарської, лісогосподарської тематики, з мисливства та рибальства 151 назва [8]. Отже кількість сільськогосподарської періодики в УРСР як аграрної республіки становила майже третину усієї кількості таких видань у державі.

Позитивно варто відзначити 80-ті рр. ХХ ст., які в межах величезної країни знаменувалися успіхами на шляху до створення єдиної державної автоматизованої системи науково-технічної інформації (ГАСНИТИ ССРСР), що об'єднувала всі галузеві та відомчі АСНТИ у єдине ціле. Разом із Всесоюзним науково-дослідним інститутом техніко-економічних досліджень з сільського господарства (ВНИИТЭИСХ існує донині у РФ, трансформовано в НИИТЭИагропром) Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека (Москва) в якості головного органу очолювала єдину систему НТИ АПК (ЕС НТИ Агропром), була головним генератором галузевої докуменографічної бази даних із сільського господарства «АСНТИсельхоз», у формуванні якої брали участь найбільші бібліотеки та органи інформації АПК країни.

Систему розповсюдження аграрної інформації в СРСР, на жаль, у подальшому було порушено з розпадом Союзу, а з утворенням із колишніх республік окремих країн у багатьох з них так її і не налагоджено. Нині колишні відпрацьовані складові втрачено. У кожній нині окремій країні вибудовувалися системи по різному. На превеликий жаль не можна сказати, що Україна має зразкову національну систему збору систематизації та розповсюдження сільськогосподарської інформації.

Узагальнюючі риси колишньої радянської системи періодичних сільськогосподарських видань яка була вагомим складовим елементом в системі фахових інформаційно-наукових комунікацій подано в таблицях 2, 3. Із загальнодержавних – можна виділити дві групи: загального спрямування та вузькоспеціалізовані [табл. 2].

Загальнодержавні сільськогосподарські періодичні видання СРСР

№ п/п	Назва періодичного видання	Рік	№ п/п	Назва періодичного видання	Рік
Загального спрямування			Присвячені окремим галузям сільського господарства		
1	Доклады ВАСХНИЛ	з 1936	10	Почвоведение	з 1899
2	Сельское хозяйство за рубежом серия «Растениеводство» и серия «Животноводство»	з 1955 з 1955	11	Земледелие	з 1939
3	Международный с.-х. журн. [изд. всеми странами – членами СЭВ (Совет экон. взаимопомощи), М. ; София	з 1957	12	Химия в сельском хозяйстве	з 1963
4	Вестник с.-х. науки	з 1956	13	Агрохимия	з 1964
5	Сельская новь	з 1960	14	Экономика сел. хозяйства	з 1925
6	Учёт и финансы в колхозах и совхозах	з 1926	15	Садоводство	з 1838
7	Закупки с.-х. продуктов	з 1962	16	Защита растений	з 1956
8	Колхозно-совхозное производство	з 1963	17	Лён и конопля	з 1924
9	«Сельскохозяйственная биология»	з 1966	18	Селекция и семеноводство	з 1929
			19	Табак	з 1930
			20	Виноделие и виноградарство СССР	з 1939
			21	Субтропические культуры. – Махарадзе ; Анасеули	з 1939
			22	Лесная новь	з 1957
			23	Лесное хозяйство	з 1948
			24	Хлопководство	з 1951
			25	Картофель и овощи	з 1956
			26	Кукуруза	з 1956
			27	Сахарная свёкла	з 1956
			28	Цветоводство	з 1958
			29	Зерновое хозяйство	з 1972
			30	Пчеловодство	з 1921
			31	Ветеринария	з 1924
			32	Коневодство и конный спорт	з 1928
			33	Свиноводство	з 1930
			34	Животноводство	з 1939
			35	Птицеводство	з 1951
			36	Овцеводство	з 1955
			37	Охота и охотничье хозяйство	з 1955
			38	Молочное и мясное скотоводство	з 1956
			39	Кролиководство и звероводство	з 1958
			40	Рыбоводство и рыболовство	з 1958
			41	Корма	з 1972
			42	Механизация и электрификация соц. сел. хоз-ва	з 1930
			43	Тракторы и с.-х. машины	з 1930
			44	Техника в сельском хозяйстве	з 1941
			45	Сельское строительство	з 1946
			46	Сельский механизатор	з 1908
			47	Гидротехника и мелиорация	з 1949

Дев'ять радянських основних видань загального спрямування та 38 спеціалізованих забезпечували інформаційне та наукове супроводження як галузі взагалі, так і розгалужених окремих напрямів сільського господарства.

Таблиця 3

**Основні зональні та республіканські
сільськогосподарські періодичні видання СРСР**

№ п/п	Назва періодичного видання	Рік	№ п/п	Назва періодичного видання	Рік
Російська РФСР			Грузинська РСР		
1	Земля родная, М.	з 1968	17	Колхозник Грузии, Тб. (груз. мова)	з 1951
2	Земля сибирская, дальневосточная, Омск	з 1968	Азербайджанська РСР		
3	Сиб. вестн. с.-х. науки, Новосибирск	з 1971	18	Кенд Хаяты, Баку	з 1966
4	Сельские зори, Краснодар	з 1968	Вірменська РСР		
5	Сельское хозяйство России, М.	з 1965	19	Вопросы экономики сел. хоз-ва Армении, Єр. (вірм., рос. мови)	з 1959
6	Степные просторы, Саратов	з 1968	Молдавська РСР		
7	Уральские нивы, Свердловск	з 1968	20	Сел. хоз-во Молдавии, Кишинев	з 1966
Українська РСР			Литовська РСР		
8	Тваринництво України, К.	з 1939	21	Zemes ukis, Вільнюс	з 1963
9	Механізація сіл. госп-ва, К.	з 1950	Латвійська РСР		
10	Сільське будівництво, К.	з 1951	22	Нива, Рига	з 1968
11	Вісник с.-г. науки, К. ; Х.	з 1922	23	Lauksaimniecības mehānizācija un elektrifikācija, Рига	з 1960
12	Хлібороб України, К.	з 1963	Естонська РСР		
Білоруська РСР			24	Sotsialistik Põllumajandus, Тал.	з 1946
13	Сел. хоз-во Белоруссии, Минск	з 1959	Узбекська РСР		
Казахська РСР			25	Соц. сел. хоз-во Узбекистана, Таш.	з 1933
14	Сел. хоз-во Казахстана, А.-А.	з 1953	Киргизька РСР		
15	Вестн. с.-х. науки, А.-А.	з 1958	26	Сел. хоз-во Киргизии, Фр.	з 1955
Таджицька РСР			Туркменська РСР		
16	Сел. хоз-во Таджикистана, Душ.	з 1947	27	Сел. хоз-во Туркменистана, Аш	з 1957

Із загальної кількості 27 основних республіканських та зональних видань СРСР в Російській РФСР існувало – 7, в Українській РСР – 5, а також і в усіх інших з 13 союзних республік – здебільшого по одному, інколи по два видання (табл. 3). Зазначені часописи подавали галузеву інформацію пристосовану до різних регіонів, зон, республік великої держави.

Узагальнену інформацію щодо сільськогосподарської періодики в Україні з 1940-х рр. і до початку XXI ст. маємо за підготовленим нами в ННСГБ до друку покажчиком «Сільськогосподарські періодичні видання в Україні. 1941 – початок XXI ст.». У зазначений часовий проміжок видавалося понад 500 назв. Відповідно періодичних та продовжуваних видань, підпорядкованих галузевій

академії було – 7, інститутам академічної мережі – 113, дослідним станціям – 19, галузевому міністерству – 28, навчальним закладам – 70. Слід зазначити що нині таких видань науково-дослідних установ мережі НААН є 54 назви [9, с. 137–139]. Якщо говорити про сучасний стан мережі періодичних аграрних видань, можна помітити деякі тенденції, на нашу думку, спільні з 20-ми рр. ХХ ст., а саме, в тому, що нині як і тоді виникає стихійно та спорадично численна їх низка. Багато журналів комерційних, підпорядкованих різним товариствам, громадським організаціям, асоціаціям, корпораціям, радам, фондам, приватним підприємствам, компаніям, партіям, агентствам, управлінням, центрам, комісіям, службам, фірмам та іншим агропромисловим формуванням тощо. І поряд існують видання, які відзначаються довготривалістю, які виникли ще у перші роки радянської влади. В основному це видання з супроводження аграрної науки і належать вони державним установам і структурам. Це наприклад – «Вісник аграрної науки» 1922 р. заснування і «Тваринництво України» 1926 р. засн.

Підсумовуючи, слід зазначити, що початок галузевої періодики Російської імперії сягає 250 років тому назад, історія ж українських видань відповідно має 183 роки з початку заснування. Масив нагромаджувався, змінювався, впорядковувався та удосконалювався відповідно до формування наукових напрямів та диференціації галузей сільського господарства. Якісне наповнення статей було різним. Від високого рівня наукових та фахових, до суто політичних з прикрашенням реальної дійсності на догоду владі. Нині цей масив потребує ретельного вивчення та аналізу – кількісного, якісного, щодо повноти забезпечення науковців та фахівців, рівня популяризації кращих наукових розробок, відповідності тематичного наповнення міжнародному рівню та можливості завоювання авторитету у світі тощо. З цією метою останнім часом посилюються тенденції, покликані підвищити доступність періодичних видань через створення електронних аналогів тих, які існували в друкованому вигляді. Також з'являються суто електронні журнали, таким чином розповсюдження періодичних матеріалів через мережу Інтернет робить

їх доступними в будь-якому куточку Землі. А також спостерігається активізація діяльності редколегій на шляху входження української періодики до авторитетних наукометричних баз. Тобто цей процес можна назвати намаганням тіснішої інтеграції українського аграрного наукового товариства у міжнародну систему наукової комунікації.

Список використаних джерел та літератури

1. *Лисовский Н.* Сельскохозяйственные периодические издания / Н. Лисовский // Энциклопедический словарь / издатели Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон ; под. ред. И. Е. Андриевского, К. К. Аксенова, Ф. Ф. Петрушевского. – СПб. : Тип. Акц. о-ва «Изд. дело», Брокгауз-Ефрон, 1900. – Т. 29 : Сахар–Семь мудрецов. – С. 419–420.
2. *История* Императорского Вольного Экономического Общества с 1765 до 1885 года / сост. А. И. Ходнев. – СПб., 1865.
3. *Акопов А. И.* Сельскохозяйственные журналы дореволюционной России. Гл. 3 // Акопов А. И. Отечественные специальные журналы 1765–1917 : ист.-типол. обзорение / А. И. Акопов. – Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1986. – С. 53–78.
4. *Библиография* периодических изданий России. 1901–1916 : в 4 т. / сост. : Л. Н. Беляева, М. К. Зиновьева, М. М. Никифоров ; Гос. ПУБЛ. б-ка имени М. Е. Салтыкова-Щедрина ; под общ. ред. В. М. Барашенкова, О. Д. Голубевой, Н. Я. Морачевского. – Т. 1. А-З. – Л., 1958. – 661 с ; Т. 2. И-П. – Л., 1959. – 714 с ; Т. 3. Р-Я. – Л., 1960. – 668 с ; Т. 4. Указатели. – Л., 1961. – 396 с.
5. *Видавничка* справа. Заснування журналу «Хуторянин» // Самородов В. М. Полтавське сільськогосподарське товариство (1865–1920 рр.) : історія, звичаї, першопостаті / В. М. Самородов, С. Л. Кигим ; наук. ред. В. М. Самородов. – Полтава : Дивосвіт, 2015. – С. 39–52.
6. *Періодичні* видання з агрономії в Україні. 1918–1940 : Журнали, «Бюлетені», «Вісті», «Наукові записки», «Збірники наукових праць», «Труди» : наук.-доп. ретросп. бібліогр. покажч. / УААН, ЦНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, О. П. Анікіна ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2002. – 160 с.
7. *Сільськогосподарські* періодичні видання в Україні. 1918–1940 : Журнали, «Бюлетені», «Вісті», «Наукові записки», «Збірники наукових праць», «Труди» : наук.-доп. ретросп. Бібліогр. покажч. / НААН, ДНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, О. П. Анікіна ; наук. ред.. В. А. Вергунов. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – 240 с.
8. *Періодичні* видання УРСР. Журнали. 1961–1975 : держ. ретроспект. бібліогр. покажч. / Держ. ком Укр. РСР у справах видавництв, поліграфії і книжкової торгівлі, Кн. палата УРСР ім. І. Федорова ; уклад. Р. К. Колбасіна, А. М. Міщенко, В. П. Овчаренко, І. П. Шишацька. – Х. : Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР ім. І. Федорова, 1984. – 322 с.
9. *Науково-інформаційний* супровід аграрної науки періодикою науково-дослідних установ мережі НААН // Порядок індексації публікацій та видань у

наукорметричних базах даних : метод. рекомендації / Нац. акад. аграр. наук України, Нац. наук. с.-г. б-ка ; розроб. В. А. Вергунов, О. П. Анікіна, Т. В. Лютик ; передм. В. Ф. Петриченко ; наук. ред. В. А. Вергунов. – Вінниця, 2014. – С. 135–139.